

ΤΟ ΜΙΚΡΟ ΧΡΟΝΙΚΟ

ΤΗΣ ΑΝΝΑΣ ΜΑΝΤΑΛΕΝΑΣ ΜΠΑΧ

Διασκευή ΖΩΗΣ ΦΡΑΝΤΖΗ

“Όλα ήταν τόσο χαριτωμένα και σου έδιναν όρεξη για μελέτη. Ο Σεβαστιανός ήταν πάντα έτοιμος να κατεβεί από το ύψος του για να πάρει από το χέρι ένα παιδάκι ή έναν άρχαριο. Τίποτα δεν τον νευρίαζε, εκτός από την άδιεφορία και την άμελεια.

Πώς θα ήθελα να ξεγηγήσω τον τρόπο που διδασκε! Δέ θα ύπήρχε άλλος καθηγητής τόσο άκούραστος, γεμάτος ένθουσιασμό και ύπομνη. Ώστόσο, τó παραμικρό λάθος δεν τού ξέφυγε. Είδα μαθητές νά μπαίνουν στό μάθημα τρέμοντας από φόβο και νά βγαίνουν δακρυσμένοι από τήν καλωσύνη του. Τους είδα άκόμα νά χλωμαίζουν όταν θύμωνε μαζί τους, πράγμα που σπάνια γινότανε. Δέ μπορούσε νά συγχωρήσει τή ματαιοδοξία. Μιά μέρα έβγαλε τήν περρούκα του και τήν πέταξε στό κεφάλι ενός μαθητή, ενός «ίπóττη των πλήκτρων». Αυτό τόν κοροϊδευτικό τίτλο έδινε σ' όσους προπαθούσαν νά δημιουργήσουν φανταχτερές έντυπώσεις χωρίς νά κατέχουν γερές βάσεις.

‘Αλλά, όταν έδινε σ' έμένα μαθήματα, ήταν άγγελος ύπομνης. Δέ θα έχασώ τις όμορφες στιγμές που καθισμένη κοντά του μάθαινα μουσική. Δέ μου είχε επίβάλει βέβαια άυστηρή πρόπóνηση μιά και δέ θα γίνóμουν έπαγγελματίας μουσικός. “Άλλωστε είχα τόσα παιδιά από τήν άρχή που ή μουσική ήταν μόνο νά πιά πολύ ψυχαγωγία. Κι' ώστόσο, τόν πρώτο χρόνο τής κοινής ζωής μας, μου έδωσε μαθήματα κλαβερί, έκκλησιαστικό όργανο και μ' έμαθε νά παίζω στό ένάρτιμο μπάσοο.

Και μόνο νά έγγιζώ τó όργανο με τά δάχτυλά μου ένιωθα μιά άλλιώτικη συγκίνηση. Οι τρεις σειρές των πλήκτρων δέ με ζάλιζαν πολύ, αλλά όταν άρχισα νά χρησιμοποιώ τά πάλδια για νά παίζω στό πενταλίε, τά έχασα. “Όταν τά κατάφερα νά παίζω μελωδίες και λίντερ με τρέσαρες φωνές, ó Σεβαστιανός μου έπρε νά κρούσει τó μπάσοο με τó πόδι. Τότε, τά μπέρδεψα κι' άρχισα νά παίζω άλλα άντ' άλλων. Με τά δυό χέρια στά πλήκτρα και με τó πόδι στό ένα πεντάλ, σταμάτησα και κύταξα τó Σεβαστιανό που σκετόταν δίπλα μου. « Δέ μπορώ νά προχωρήσω, τού έπρε, δέ μπορώ νά κουνήσω ! » — « Είπαι κουτορνίθι, μου άπάντησε, άν

δέν είμαστε στην έκκλησία, θά σέ φιλούσα ».

‘Αλλά, άν και μέ κορόιδευε, ή ύπομνη του ήταν άτέλειωτη και, έπειτα από έπιμονή άσκήσεις, κατόρθωσα νά παίζω τις νότες τού πεντάλ χωρίς νά ψάχνω όρες με τó πόδι. ‘Από τήν άρχή μου είχε άπαγορεύσει νά κυτάζω τά πόδια μου. « Μόνο ό και οι όργανιστες κυτάζουν τά πεντάλ τους και δέ θά σ' άφήσω νά κάνεις και σύ τó ίδιο. Μπορεί νά μη προχωρήσεις πολύ στό όργανο, αλλά τουλάχιστον θά παίζεις σωστά.»

Πραγματικά δέν προχώρησα πολύ, αλλά άρκετά για νά μπορώ νά νιώσω ξεχωριστή χαρά άκούοντας τά ύπέροχα έργα που έγραψε ó άντρας μου για τó άγαπημένο του όργανο. “Άρχισε νά γράφει στό μικρό μου βιβλίο μιά φαντασία για όργανο που τήν άφησε άτελειώτη. Νομίζω ότι τά εϋγενέστερα και βαθύτερα έργα του είναι εκείνα που έγραψε για έκκλησιαστικό όργανο. Μερικοί ειδικοί προτιμούν τις καντάτες του και άλλοι άγαπούν πιο πολύ τά κομμάτια του για κλαβερίον. Στ' άλήθεια, άν τó σκεφθεί κανείς, είναι δύσκολο νά διαλέξει και στό νοϋ του έρχονται τά λόγια τής Βίβλου : « ... όπως τó ένα άστέρι διαφέρει από τó άλλο σέ λάμψη... »

Στή διδασκαλία λοιπόν έφάρμοζε τή μέθοδό του με μεγάλη προσοχή. “Έλεγε πώς κανένας κόπος δέν είναι μεγάλος για τó νέο που θέλει νά μάθει. “Όταν ανάλαμβανε έναν άρχαριο στό κλαβερίον, τού έδινε στην άρχή άσκήσεις για τó *toucher* και για τó *soigné*. Αυτός έδιδε πρώτος νά περνοϋν τόν αντίχειρα κάτω από τά δάχτυλα. “Ός τότε, οι λίγοι που τόν χρησιμοποιούσαν, τόν περνούσαν πάνω από τά δάχτυλα. ‘Επίσης ó Σεβαστιανός σύστησε πρώτος νά χρησιμοποιείται κάθε δάχτυλο στις τρίλιες και στά γκρουπέττα. “Έγραφε για τούς μαθητές του χαριτωμένα κομματάκια για νά τούς κάνει νά ύπερνηκώσουν τις δυσκολίες διασκεδάζοντας. Πολλές φορές, άν τούχαινε ένας μαθητής νά μñ μπορεί νά παίζει ένα περίπλοκο μέρος, ó Σεβαστιανός έπαιρνε ένα χαρτί κι' έγραφε με τó γρήγορο όσο και ή σκέψη του χέρι μιά μικρούλα *invention* που παρουσίαζε τήν ίδια δυσκολία αλλά σέ πιο καθαρή κι' έλκυτική μορφή κι' έτσι ó μαθητής ξανάρχιζε τή δου-

λιά με καινούργιο θάρρος. Πόσες φορές τόν άκουσα νά λέει σ' ένα μαθητή: «Τά δάχτυλά σου είναι ίδια με τά δικά μου!»

Γιά τόν πρωτόκοκό του, τόν Φρίντμαν, όταν έγινε δέκα χρόνων, δηλαδή ένα χρόνο πρίν παντρευτοίμε, σύνθεσε ένα «Μικρό Βιβλίο Μουσικής». Άφοδ τó μελέτησαν κι' όλα τ' άλλα παιδιά μας με τή σειρά τους κι' ώφελήθηκαν άπ' αυτό, τό έσωσα από τήν καταστροφή γιατί ό Σεβαστιανός δέ νιαζότανε καθόλου για τίς μικρές του συνθέσεις. Άν καμμιά χάνονταν, έλεγε άτάραχος: «Δέν πειράζει, θά γράψω μίαν άλλη.» Τό πνεύμα του ήταν τόσο καρποφόρο δσο και ή γριά κερασιά τού κήπου μας.

Σ' όλα του τά έργα, στά μικρά και στά μεγάλα, έβαζε τήν άφιέρωση «Στό δνομα τού 'Ήσδ.» Θυμάμαι τή χαρά πού τού έδωσα μιά μέρα πού με βρήκε να παίζω μιά δική του ζίγκα και δυό από τά παιδιά μας να τή χορεύουν χαρούμενα. «Νομίζω, τού είπα, ότι κι ό Χριστός μικρούλης θά ήθελε νά χορέψει μ' αυτή τή μελωδία.» Ήρθε κοντά μου και με φίλησε λέγοντας: «Τί δμορφή σκέψη!» «Ήμουν εύτυχισμένη κάθε φορά πού μιά σκέψη μου τού άρεσε. Μπορούσε νά γράψει κάθε είδους μουσική. Άπό τήν πιό τρυφερή, σάν τό «Νανούρισμα» από τό «Ορατόριο τών Χριστουγέννων» πού τραγουδάει στό Παιδάκι τής Βηθλεέμ ή Τρισμακάριον Μητέρα του, ως τήν πιό τραγική για τό Σωτήρα τού κόσμου, όπως είναι ό «Έσταυρωμένος» τής Μεγάλης Λειτουργίας του. Για τό Φρίντμαν σύνθεσε ακόμα πολλές inventions με δυό και τρείς φωνές πού άργότερα τίς συγκέντρωσε σ' ένα τόμο.

Άν σκεφθεί κανείς τούς κόπους και τίς άτέλειωτες φροντίδες τού Σεβαστιανού, δέ θ' άπορήσει πού τά δυό πρώτα του παιδιά έγιναν τόσο σπουδαίοι μουσικοί, ό Φρίντμαν ό καλύτερος οργανίστας μετά τόν πατέρα του, ό Έμμανουέλ, ό μεγαλύτερος τσεμπάλίστας τής εποχής του και έξαιρετικά προικισμένος συνθέτης. Όταν παντρευτήκαμε, τό 1721, ό Φρίντμαν ήταν έντεκα χρόνων, ό Έμμανουέλ έπτά, ό μικρός Γιόχαν έξη και ή Κατερίνα δεκατριών. Κι' έτσι, από τήν άρχή είχα νά φροντίσω μιά δόκληρη οικογένεια. Άκολουθώντας τό παράδειγμα τού Σεβαστιανού, τά παιδιά μ' άγάπησαν γρήγορα και μου έμπιστευόνταν τίς χαρές τους και τίς στενωχώριες τους, άν και ό Φρίντμαν στήν άρχή ήταν λίγο έπιφυλακτικός. «Ήμαστε δλοι μαζί εύτυχιμένοι κι' ακόμα πιό πολυ όταν καταφέρναμε τό Σεβαστιανό ν' άφήσει τίς δουλιές και τίς δοκιμές για νά πάμε περίπατο.

Πάίρναμε ένα καλάθι με τό φαγητό μας και πηγαίναμε νά καθήσουμε κάτω από τά δέντρα, έξω από τήν πόλη. Έβγαζε τό σοκκάκι του κι' έπαίξε με τά παιδιά, ίδιο παιδί κι' αυτός. Κι' έγώ ένιωθα μικρή σάν τά παιδιά και μου φαίνεται ότι πολλές φορές ξεχνούσα τήν σοβαρότητα πού ταιριάζει σε μιά παντρεμένη γυναίκα, γιατί, όταν ό Σεβαστιανός ήταν στα κέφια του, μάς έκανε να κλαίω από τό γέλια με τ' άστεία και τά πειράγματά του. Κι' όταν κουράζονταν πιά τά παιδιά, ό Σεβαστιανός άρχιζε τά παραμύθια και τούς θρούλους πού είχε μάθει παιδάκι στο «Άτζεναρ, ή άληθινές Ιστορίες για τήν Άγια Έλισάβετ και για τό Λούθηρο. Με τό σούρουπο, γυρίζαμε στό σπίτι κι' άφοδ έβαζα στό κρεβάτι τά παιδιά, καθόμωνα κουρασμένη άλλα γαλήνια κοντά στό Σεβαστιανό μ' ένα βιβλίο ή ένα ράφιμο. Ό θεός μάς έστειλε άπέραντη εύτυχία στό Κέτεν.

Κι' όταν ήρθε στόν κόσμο τό πρώτο μου παιδί γνώρισα ακόμα μεγαλειότερη εύτυχία. Άποχτήσαμε δεκατρία παιδιά κι' ό Σεβαστιανός φάνταζε στό τραπέζι σοβαρός και μεγαλοπρεπός σάν πατριάρχης, με τούς γιουούς του και τίς κόρες του, καθισμένος ανάμεσα στόν άγαπημένο του Φρίντμαν και σε μένα με τό τελευταίο μας παιδί τά γόνάτα μου. Μιά άσπτηρή έκφραση σκοτεινίαζε πολλές φορές τό πρόσωπό του άλλα όταν τόν τριγύριζε ή οικογένειά του γινόταν χαρούμενος και στοργικός. Μπορούσε ν' άπασχοληθεί και με τήν πιό άσήμαντη ιστορία ενός παιδιού. Όλοι τόν σεβόμαστε και τά παιδιά τόν άγαπούσαν χωρίς νά τόν φοβούνται. Πολλές φορές δέ δειχνόμαστε άρκετά άύστηροί μαζί τους και άναρωτιέμαι μήπως τά έλαττώματα τού Φρίντμαν όφείλονταν σε έλλειψη τιμωρίας. Όσο για τ' άλλα παιδιά, μόλις σήκωνε λίγο τή φωνή ό Σεβαστιανός, χάνονταν από μπροστά του.

Κάποτε πού είχε πεί ψέμματα ό Φρίντμαν, ό πατέρας του θυώμοσε τόσο πού δέν του μίλησε δλη τήν ήμέρα. Ό μικρός γύριζε σ' δλο τό σπίτι στενωχωρημένος. Ένα βάρος μάς πιέζε δλους, δέ μπορούσα ν' άνασάνω έλευθερα όταν έβλεπα τό Σεβαστιανό δυστυχισμένο. Κατά τό βράδυ, βρήκα τό μικρό μπρούμυτα στό κρεβάτι να κλαίει με λυγμούς. «Φρίντμαν, τού είπα, φέρνοντα στο νού μου τήν παραβολή τού άσωτου παιδιού, γιατί δέ ζητάς συγγνώμη από τόν πατέρα σου;» «Φοβάμαι, μανούλα!» «Έλα νά πάμε μαζί!» Σηκώθηκε και με τά μούτρα μούσκεμα από τά δάκρυα πλησίασε μαζί μου τόν πατέρα του «Έρχόμαστε νά σοδ ποίμε ότι

έμαστε πολύ λυπημένοι...» ἄρχισα ἐγώ, ἀλλὰ ὁ Φρίντιαν ἔκρυβε κιόλας κλαίοντας τὸ πρόσωπό του στὰ γόνατα τοῦ πατέρα του. Κλάψαμε κι' οἱ τρεῖς λιγάκι κι' ἔπειτα, ὁ Σεβαστιανὸς κι' ἐγώ, κυταχτήκαμε χαμογελώντας γιὰ τὰ δάκρυά μας. Φίλησε τὸ γιό του κι ἡ στενοχώρια πῆρε τέλος. Δυστυχῶς δὲν ἦταν ἡ τελευταία φορά πού ὁ Φρίντιαν λήπθες τὸν πατέρα του. Ἦταν ἰδιότροπος, δούθυμος καὶ σπάταλος ἀλλὰ καὶ τόσο ζωντανός, τόσο ἐξυπνος, τόσο ἔλκυστικός. Ὁ ἀδελφός του, ὁ Κάρλ Φίλιππος Ἐμμανουέλ, μέ τὸ στοργιολό πρόσωπο καὶ τὰ κασιανὰ μάτια, ἦταν ἐντελὸς ἀντίθετος, σὸ χαρακτήρα, ἥρεμος καὶ ἐργατικός. Ἦταν λαμπρὸς μουσικός κι' αὐτὸς καὶ μποροῦσε κανεὶς νὰ τὸν ἐμπιστευθεῖ περισσότερο. Παρ' ὅλα αὐτὰ, εἶχα προσέξει ὅτι ὁ Σεβαστιανὸς ἔκρυβε μέσα του μία κρυφὴ κλίση πρὸς τὸ Φρίντιαν ἂν καὶ ἦταν πολὺ δίκαιος καὶ ποτὲ δὲν ἔδειχνε προτίμηση σ' ἓνα ἀπὸ τὰ παιδιά του. Νομίζω ὅτι ὁ κάθε πατέρας συμπαθεῖ ἰδιαίτερα τὸ πρῶτο του παιδί καὶ με πείραξε ἡ σκέψη ὅτι κανένας ἀπὸ τὰ παιδιά μου δὲ θὰ ἦταν τὸ πρῶτο γιὰ τὸ Σεβαστιανό. Ὅταν ὅμως εἶδα τὴ μικρὴ μου Χριστιάνα-Σοφία στὴν ἀγκαλιά του, τόση εὐτυχία καὶ περιφάνεια με πλεμμύρισε πού ἐδίωξα αὐτὴ τὴ σκέψη.

Σὰν ὄλους τοὺς Μπάχ καὶ σὰν τὸ Λούθηρο πού τὸν ἀγαποῦσε πολὺ, ὁ ἄντρας μου ἦταν βαθιὰ ἀφοσιωμένος στὴν οἰκογένειά του καὶ τοῦ ἄρεσε νὰ παίζει με τὰ παιδιά. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι καμμιά φορά θύμωνε με τὶς φασαρίες τῶν μικρῶν, αὐτὸ ὅμως συνέβαινε σπάνια. Μοῦ ἔκανε κατάπληξη νὰ τὸν βλέπω τὶς περισσότερες φορές νὰ συνθέτει ἀνάμεσα στὶς φλυαρίες καὶ στὰ κλάμματά τους σὰν νὰ ἦταν μόνος στὸν κόσμο. Ἄν κανένας μωρὸ μας ἐξυπνοῦσε τὴ νύχτα κι' ἔκλαιγε, μοῦ ἔλεγε νὰ τραγοῦδῶσθε ἓνα θρησκευτικὸ τραγοῦδι «γιὰ ν' ἀπολαύσουμε ὄλοι τὸ νανούρισμα». Γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ σύνθεσε μιά καινούργια μελωδία πάνω στὸ θαυμασιὸ ὄσμο τοῦ Λουθήρου γιὰ τὸ μικροῦλη Χριστὸ πού τὸν νανουρίζουν πάνω στὸ ἄχυρο. Ὅταν τὸ ἔμαθα ἀπὸ ἐξώ, ἔσκισε τὸ χειρόγραφο γιὰτί, ὅπως ἔλεγε, τὸ εἶχε γράψει μόνο γιὰ μένα καὶ δὲ θὰ ἤθελε νὰ τὸ ἀκούσει τραγοῦδισμένο ἀπὸ ἄλλη φωνή. Κι' ἀφοῦ ἔτσι τὸ ἤθελε δὲ θὰ τὸ γράφω, ἀλλὰ εἶναι τόσο ὠραίο καὶ λυπᾶμαι πού θὰ χαθεῖ. Ἄν τὸ τραγοῦδι μου δὲν κατάφερνε νὰ κοιμίσει τὸ μωρό, τὸ ἐπαιρνε ἐκεῖνος στὴν ἀγκαλιά του καὶ σὲ λίγο τὸ κοιμίζει. Φαίνεται πὼς στὴν ἀγκαλιά τοῦ πατέρα του ἐνιωθε ἀπόλυτη ἀσφάλεια. Οἱ ἄντρες

κρατοῦν τὰ μωρὰ πολὺ πιὸ καλὰ ἀπὸ ἐμᾶς τὶς γυναῖκες, ἴσως γιὰτί φοβοῦνται περισσότερο μὴ τοὺς πῆσουν. Πολλὲς φορές, δάκρυζα ἀπὸ τὴ συγκίνηση βλέποντας τὴ μεγάλη του ψυχὴ σκυμμένη πάνω σ' ἓνα τόσο ἀδύνατο πρᾶγμα ὅπως εἶναι ἓνα νεογέννητο. Οἱ γραμμὲς πού ἔγραψε σὸ πρῶτο ἀντίτυπο τῶν «Klavierübungen», σὰν ἀφιέρωση στὸ νεογέννητο διάδοχο τοῦ Κέτεν, δείχνουν τὶ αισθήματα τοῦ γεννοῦσαν τὰ παιδιά.

Ὅσο γιὰ τὰ δικά του παιδιά, τὰ ἀγαποῦσε τόσο πού περισσότερες φιλοδοξίες εἶχε γι' αὐτὰ παρὰ γιὰ τὸν ἑαυτό του. Ἡ μόρφωσή του τὸν ἀπασχολοῦσε ἀκατάπαυτα καὶ σὲ μένα ἀκόμα φερνότανε σὰν στοργικὸς πατέρας. Ὅταν χάσαμε τὸ πρῶτο μας κοριτσάκι σὲ ἡλικία τριῶν χρόνων, ὁ Σεβαστιανός, μ' ὄλο του τὸν πόνο, μόνο ἐμένα σκέφτηκε καὶ τότε, πού γιὰ πρώτη φορά πόνεσα τόσο, τὸν ἀγάπησα ἀκόμα πιὸ βαθιά.

Στὸ Κέτεν, ὁ Σεβαστιανὸς κατασκεύασε ἓνα ὄργανο με πέντε χορδές, κάτι ἀνάμεσα στὸ βιολί καὶ στὸ βιολοντσέλλο. Τὸ ὄνόμασε «βιόλα πομπόζα» καὶ ἔγραψε μιά σουίτα γι' αὐτό. Ἦταν γερὸς βιολοντίστας καὶ εἶχε μάθει βιολί ἀπὸ τὸν πατέρα του, τὸν Ἀμβρόσιο Μπάχ πού τὸ πορτραῖτο του βρισκόταν πάντα σὲ τιμητικὴ θέση στὸ σαλόνι μας. Ὅταν ὅμως ἐπαίξε σὲ κουαρτέττα ἐγγόρδων, προτιμοῦσε νὰ κρατᾶει τὸ μέρος τοῦ ἄλλο. Ἐτσι, ἔλεγε, βρισκόταν στὴ μέση τῆς ἁρμονίας καὶ μποροῦσε καλλίτερα νὰ βλέπει, ἢ μάλλον ν' ἀκούει τί γινόταν ἀριστερὰ του καὶ δεξιὰ του.

Στὸ Κέτεν ἔγραψε πολλὴ μουσικὴ γιὰ ἔγχωρδα. Σύνθεσε ἀκόμα μιά σειρά κομματιῶν γιὰ κλαβεσέν πού ὄλοι οἱ σοβαροὶ μουσικοὶ τὰ θαύμασαν. Τὰ εἰκοσιτέσσερα αὐτὰ πρελοῦντια καὶ φοῦγκες τὰ ὄνόμασε «Καλῶς συγκερασμένο κλαβεσέν» καὶ τὰ ἔγραψε «γιὰ τὴ μόρφωση καὶ τὴν πρακτικὴ ἐξάσκηση τῶν νέων μουσικῶν καὶ γιὰ ψυχαγωγία τῶν πολὺ προχωρημένων». Κι' ἀλήθεια, ἔπρεπε νὰ εἶναι κανεὶς φτασμένος μουσικός γιὰ νὰ τὰ παίξει γιὰ ψυχαγωγία, γιὰτί τὰ περισσότερα εἶναι πολὺ δύσκολα καὶ χρειάζονται γερὴ τεχνικὴ καὶ ὄλη τὴν προσοχὴ ἑνὸς ὄριμου νοῦ. Ἐνιωθα ἀνείπωτη χαρὰ ν' ἀκούω τὸ Σεβαστιανὸ νὰ τὰ παίξει. Ἀγαποῦσε τὰ γοργὰ ἔμπρι καὶ σὲ μερικὰ πρελοῦντια, οἱ νότες ἔφευγαν ἀστραπιαῖα κάτω ἀπὸ τὰ δάχτυλά του. Στὶς φοῦγκες, ἦταν ἐξαισία ἡ ἀνάμιξη τῶν διαφόρων φωνῶν, πού κάθε μιά τους φάνταζε τόσο καθαρή καὶ τόσο ἔξωρη, κι' ὄστόσο ὄλες σφιχτοδέονταν σὲ μιά ἀδιάλυτη ἐνότητα. Κανεὶς

